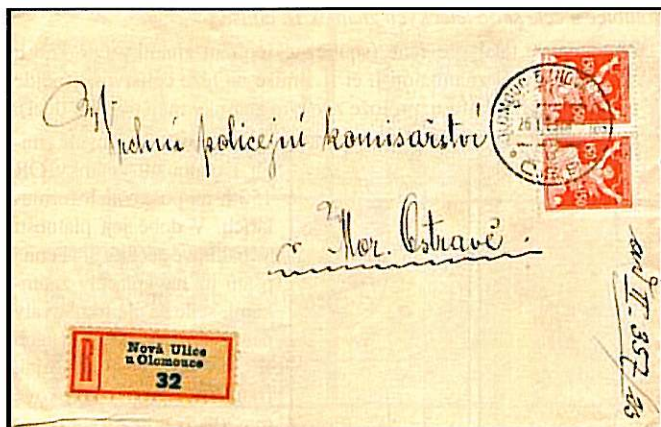

Osvobozená republika 150 h – celistvosti (3)

V poslední části článku o známce 150 h Osvobozená republika se budeme věnovat poštovnímu použití této známky. Že půjde o informace zajímavé, naznačuje už samotný náklad hodnoty 150 h, který je nejnižší ze všech známek Osvobozená republika a činí necelých 6,1 mil. kusů. Jen pro porovnání uvádíme několik dalších nákladů u hodnot této emise: populární a hledaná hodnota 25 h má náklad cca 9,2 mil. kusů, hodnota 185 h (o které jsme psali v MR3/2004), má náklad 10,8 mil kusů a nejvyšší hodnota 250 h (sběratelsky také velmi oblíbená) dokonce 24,9 mil. kusů. Nejvyšší náklady pak mají hodnoty 50 h zelená (téměř 470 mil. ks), 60 h modrá (cca 268,5 mil. ks) a 100 h hnědá (cca 191,6 mil. ks). Nízkému nákladu odpovídá i relativně nízký výskyt této známky OR 150 h na celistvostech, což ještě umocňuje fakt, že známka platila poměrně krátce, a to pouhých 10 měsíců (od 10.4. 1922 do 14.2. 1923), což je srovnatelné jen s hodnotami 20 h a 25 h této emise. Hodnota 150 h byla navíc používána často na celistvostech adresovaných do ciziny, z nichž se dochovala a k nám domů vrátila jen velmi malá část. Jak je tedy vidět, zaslouží si poštovní použití této známky zvýšenou pozornost.

Poměrně vzácný je už výskyt zásilek s jednoznámkovými frankaturami, pro které byla hodnota 150 h především určena. Jde o dopisnice (nejčastěji pohlednice) adresované do vzdálené ciziny, které ale většinou beze stopy zmizely ve věku času. Z hlediska vzácnosti výskytu podle destinací (místa určení zásilky) se pak nejčastěji objevují dopisnice zasláné do Francie, Švýcarska, Velké Británie a zemí Beneluxu. Následují ostatní evropské země a USA. Všechny ostatní destinace (Jižní Amerika, Asie, Austrálie či Afrika) jsou velmi vzácné až ojedinělé a mají cenu záliby. Jednoznámkové frankatury můžeme nalézt také na spěšných dopisnicích v tuzemsku (obvykle jde o obchodní dopisnice, vzácněji pohlednice) a teoreticky i na tiskovinách do 150 g adresovaných do ciziny (sám jsem ale takový doklad zatím neviděl).

Podobně atraktivní jsou vícenásobné frankatury. Relativně nejčastěji se dochovaly dvojnásobné frankatury 2x 150 h, a to na doporučeném psaní do 20 g v tuzemsku. Na trhu jsou dokonce mnohem častější než jednoznámkové frankatury. Také tyto celistvosti jsou sběratelsky oblíbené a hledané, zvláště to platí pro zachovalá a hezky upravená psaní menších formátů s lehkými čitelnými razítky a pěknými R-nálepkami. Atraktivnost těchto celistvostí dále zvyšuje tištěná hlavička odesílatele (obvykle firmy či instituce) a zejména dekorativní firemní či reklamní přitisky na lící straně obálky. Dvojnásobná frankatura se může ojediněle objevit ještě na úředním RE-psaní v tuzemsku, kde byl odesílatel osvobozen od základního poštovného, ale musel uhradit příplatky za doporučené (+ 200 h) a spěšné (+ 100 h) zaslání. Ostatní dvojnásobné frankatury si lze představit spíše jen teoreticky (např. R-tiskovina do ciziny – sazba 50+250 h).

Obr. 1: Nejčastěji se vyskytující frankatura známek OR 150 h je dvojnásobná frankatura na R-psaní do 20 g v tuzemsku (zde odeslané 26.1. 1923 z p.ú. Nová Ulice do Moravské Ostravy).

Víceznámkové frankatury se pak vzácně objevují na zásilkách do blízké ciziny. Trojnásobnou frankaturu (3x 150 h = 450 h) lze najít na R-psaní do blízké ciziny do 20 g (sazba 200+250 h) nebo na psaní do blízké ciziny do 60 g (sazba 200 h a 2x 125 h). Čtyřnásobná frankatura (4x 150 h = 600 h) je teoreticky možná jen na E-psaní v tuzemsku, které by bylo zasláno mimo místní doručovací okruh (sazba 100+500 h) – taková zásilka mi ale dosud není známa. Zato jsem se ale již setkal s pětínásobnou frankaturou (celkem 750 h), a to na E-psaní do 20 g do ostatní ciziny (sazba 250+500 h). Spíše jen teoreticky jsou pak možné i frankatury šestínásobné (např. RE-dopisnice do ostatní ciziny

Obr. 2: R-psaní do 20 g odeslané 30.1. 1923 (poslední oficiální den platnosti těchto známek, dalších 14 dní byly v provozu jen tolerovány) z Kojetína do Vídně (blízká cizina) a vyplacené trojicí známek 150 h OR (vzácná trojnásobná frankatura).

nebo E-psaní do 60 g do blízké ciziny – celkem 900 h) nebo dokonce osminásobné (např. RE-psaní do 60 g do blízké ciziny – celkem 1200 h), jejich existence však není příliš pravděpodobná.

Známky OR 150 h lze dále nalézt v barevných či kombinovaných frankaturách emise Osvobozená republika. I jejich výskyt je přitom velmi omezený. Vzhledem k ukončení platnosti hodnot OR 20 h a 25 h už v dubnu 1921 jsou prakticky možné jen kombinace s hodnotami od 30 h výše. Z dvoubarevných frankatur jde vlastně jen o kombinace:

- 40+150 h místní E-psaní do 40 g (sazba 60+30+100 h) nebo ostatní psaní do 80 g (sazba 100+3x30 h),
- 50+150 h např. E-psaní v tuzemsku, úřední R-psaní v tuzemsku či psaní do blízké ciziny (celkem 200 h),
- 100+150 h např. R-dopisnice v tuzemsku (sazba 50+200 h) či psaní do ostatní ciziny,
- 250+150 h např. RE-psaní v tuzemsku či R-dopisnice do ostatní ciziny.

Uvedené dvoubarevné frankatury se vyskytují jen vzácně; ostatní buď nejsou vůbec možné (např. s hodnotou 185 h), nebo je jejich existence spíše teoretická (např. 30+150 h u místního psaní do 100 g). Pokud se takové frankatury přesto objeví, jde obvykle o pře frankované zásilky, které jsou často filatelického původu.

U trojbarevných frankatur je sice možná celá řada různých kombinací, ty se však vesměs dochovaly jen ojediněle a mají cenu záliby (sám jsem zatím viděl asi jen dvě nebo tři takové celistvosti). Možné třibarevné kombinace však pro zajímavost rozepisují:

- 30(60)+50+150 h E-psaní do 40 g (resp. 60 g) v tuzemsku,
- 40 +60+150 h R-dopisnice v tuzemsku či psaní do ostatní ciziny,
- 50č. +50z.+150 h R-dopisnice v tuzemsku či psaní do ostatní ciziny,
- 50+60+150 h místní R-psaní do 20 g,
- 40+100+150 h místní R-psaní do 40 g,
- 50+100+150 h R-psaní do 20 g či úřední RE-psaní v tuzemsku,
- 30(60)+150+250 h RE-psaní do 40 g (resp. 60 g) v tuzemsku,
- 50+150+250 h R-psaní do 20 g do blízké ciziny nebo psaní do blízké ciziny do 60 g,
- 100+150+250 h R-psaní do 20 g do ostatní ciziny.

Teoreticky jsou možné i další tříbarevné frankatury (např. 30+40+150 h – R-tiskovina v tuzemsku), jejich výskyt však není pravděpodobný.

Čtyř a vícebarevné frankatury emise Osvobozená republika obsahující hodnotu 150 h jsou sice možné (teoreticky jde o řadu kombinací), ve skutečnosti se však takové frankatury objevují jen zcela ojediněle. Osobně jsem viděl např. čtyřbarevné frankatury 40+50+60+150 h (R-psaní do 20 g v tuzemsku), 40+60+150+250 h (R-psaní do ostatní ciziny) či pětibarevnou frankaturu 40+50+60+100+150 h (RE-psaní do 20 g v tuzemsku) a patrně existují i další. Jde však vesměs o raritní nebo dokonce unikátní frankatury, které jsou ozdobou každého exponátu či specializované sbírky emise Osvobozená republika.

Podobně vzácné jako barevné frankatury jsou i frankatury kombinované (tj. vyplacené jen různými hodnotami emise OR, přičemž některá z hodnot se ve frankatuře objevuje alespoň dvakrát). Rozepisovat zde všechny kombinace není možné, obecně ale platí, že zajímavé jsou zejména ty frankatury, které obsahují tři či více různých hodnot. Také kombinované (ale i smíšené) frankatury obsahující alespoň dvě známky OR 150 h lze označit jako vzácné, se třemi známkami OR 150 h pak jako velmi vzácné. Jakékoliv frankatury se čtyřmi nebo dokonce více známkami OR 150 h se pak objevují jen zcela ojediněle.

Obr. 3: Těžké psaní do 100 g odeslané 25.1. 1923 z Prahy do Vídně a vyplacené kombinovanou frankaturou 4x150 h + 100 h OR. Ojediněle se objevující frankatura s větším počtem známek OR 150 h.

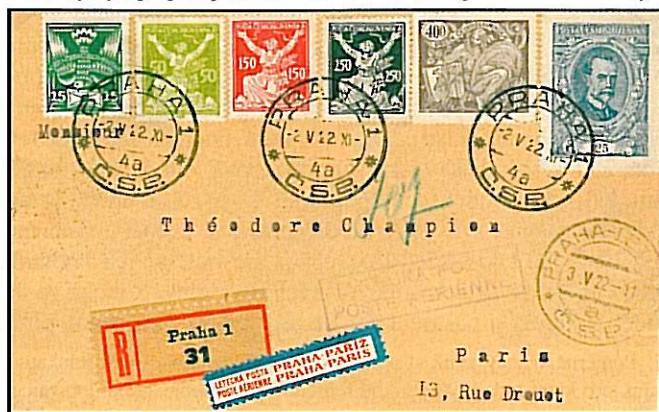
Z výše uvedeného logicky vyplývá, že známku OR 150 h můžeme relativně nejčastěji nalézt ve smíšených frankaturách s jinými emisemi. Vzhledem ke krátké době platnosti je ale počet možných kombinací opět dosti omezen. Nejčastější jsou smíšené frankatury OR 150 h se známkami emisí Holubice (5 h fial., 10 h oliv., 15 h, 20 h a 25 h), HaV 1920 (300 až 600 h) a vzácněji i emisí TGM 1920. Zcela mimořádné jsou pak smíšené frankatury se známkami 100 h či 300 h HaV 1923, které společně platily jen dva až tři týdny (sám jsem ale takovou celistvost ještě neviděl).

Obr. 4: R-psaní do 40 g odeslané 25.1. 1923 z Mariánských Lázní do Prahy. Hezká smíšená frankatura 2x150 h OR + 6x 5 h Holubice.

Možné, ale rovněž velmi vzácné jsou smíšené frankatury se spěšnými známkami 5 h a 10 h spěšné, které byly po 1.1. 1922 používány do vypořádkování jako známky výplatní. Naproti tomu oblíbené kombinace

se s leteckými známkami II. emise se objevují na trhu poměrně často a ceněny bývají spíše podle konkrétního letu než podle své frankatury.

Obr. 5: Letecké R-psaní odeslané 2.5. 1922 z Prahy do Paříže bylo vyplacené známkami OR 50+150+250 h, Holubice 25 h, HaV 400 h a TGM 125 h. Velmi dekorativní smíšená frankatura čtyř emisí.

Obr. 6: Letecké RE-psaní odeslané 10.11. 1922 z Prahy do Vídně bylo vyplacené smíšenou frankaturou známek OR (včetně 2x 150 h), Holubice a celé série leteckých známek II. emise.

Zajímavé je také společné (souběžné) použití známky OR 150 h spolu s doplňnými známkami I. či II. emise na téže celistvosti (nejde ale o smíšenou frankaturu, protože zde tyto známky mají odlišný účel).

Obr. 7: Úsřížky peněžních poukázek na 200–400 Kč v tuzemsku a na 100–150 Kč do ciziny odeslané v červnu 1922 a vyplacené jednou známkou OR 150 h.

Na závěr se musím zmínit i o použití známky OR 150 h na poštovních formulářích. V době její platnosti se balíkové zásilky ani cenná psaní již nevyplácely známkami, stále se ale frankovaly peněžní poukázky. Na nich se mohou vyskytnout jak frankatury jednoznámkové (na 200 až 400 Kč v tuzemsku a 100 až 150 Kč do ciziny), tak i dvojnásobné (např. na 800 až 1000 Kč v tuzemsku) či vícenásobné (na poukázkách do ciziny). Objevují se i frankatury barevné, kombinované či smíšené.

Podobně se známky OR 150 h mohou vyskytnout např. na poptávacích listech či dalších formulářích. Takové použití však zatím nemám doloženo, byť je pravděpodobné.

Vladimír Schödelbauer
(ilustrace HOBBYFILA, archiv autora a aukce)

Vady způsobené špatným upevněním přetiskových desek SO 1920

Sběratelé často uvažují o tom, co vlastně sbírat, aby jejich sbírka byla nová, osobitá a také přínosná, případně jak z ní vytvořit exponát. Ti mladší se pak obvykle zaměřují na poslední známkovou tvorbu, která je jim nejdostupnější. Pokročilejší zájemci se však většinou vracejí ke starším emisím (není totiž vždy pravda, že co je starší, musí být i dražší), kde jsou větší možnosti a navíc mohou pokračovat v doplňování sbírek jiných sběratelů, kteří se s nimi (z důvodů stáří či nemoci) již loučí. A i když se někdy může zdát, že už nelze ve sbírce „klasických“ známek nic nového objevit či dokázat a že se lze jen snažit různé napodobit vzory velkých a známých vystavovatelů, opak je pravdou.

Tak vidím řadu zajímavých možností i ve sbírání vcelku dobře popsanych a zmapovaných plebiscitních známek. Tento materiál je stále ještě v rukou starších sběratelů nebo obchodníků se známkami a pokud se nesoustředíte na zvlášť populární výrobní vady či na nedostatkové celistvosti, není tak nesnadné a drahé ho získat. A na co by se takový zájemce mohl zaměřit? Namátkou mne napadá třeba sbírka různých podob vad přetisků SO 1920 v závislosti na tvaru přetiskových desek. K tomuto námětu chci proto přispět článkem upozorňujícím na změny vzniklé v průběhu přetiskování, který by mohl některé ze sběratelů inspirovat.

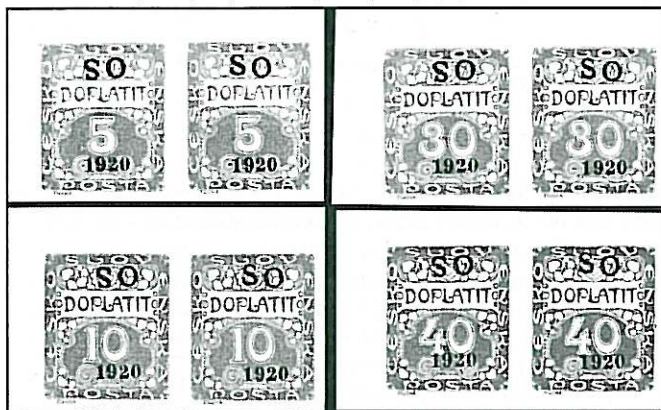
Bylo již zmíněno, že desky zhotovené k přetisku známek SO 1920 nebyly dostatečně stabilní, takže přetisk vykazuje mnoho nedostatků, zejména v okrajových částech desky, kde byl tlak tiskového válce největší. S tím souvisí i měnění se vzdálenosti mezi písmeny SO i číslicemi 1920 či dokonce vypadávání písmen a číslic.

Pravidelně se opakující vzdálenosti mezi písmeny jsou natolik viditelné, že je není třeba zvlášť uvádět; jsou popsány v Monografii č. 5. Vypadávání písmen a číslic je zatím doloženo u spěšných, novinových a doplňkových známek. U spěšných známek chybí v části nákladu písmeno S na ZP 100, což je rovnovážná známka, kde byl tlak asi největší. Na též ZP bez písmene S je také délka letopočtu větší než na normálním archu s písmenem S, ačkoliv standardně by měly být obě délky stejné (viz obr. č. 1). K této zajímavé známce se ještě chci vrátit v samostatném článku.

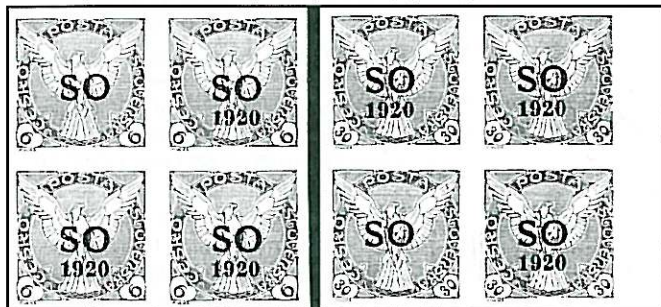
Obr. 1: Na 100. ZP spěšné známky 2 h černý přetisk chybí v části nákladu písm. S. Zároveň je délka nápisu na tomto ZP větší než na ZP 90.

K další zajímavé odchylce došlo na ZP 1 doplňkových známek, kde se u čtyř hodnot (5 h, 10 h, 30 h, 40 h) vyskytlo obrácené písmeno S. Vada byla zřejmě způsobena vypadnutím písmene S z desky, či jeho „zatlačení“ níže. Po zjištění vady bylo písm. S opět upevněno na desku v tisknoucí poloze, ale omylem obráceně. Také na 2. ZP se uvolnilo jedno písmeno – „O“, to se však jen „posunulo“ o něco níže (obr. 2). Popsané vady se opět vyskytly v okrajové části desky.

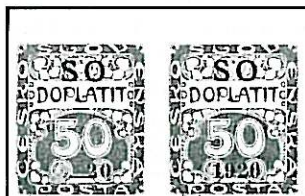

Obr. 2a,b,c,d: Na části nákladu doplňkových známek 5 h, 10 h, 30 h a 40 h je na ZP 1 obrácené písmeno S a na ZP 2 je dolů posunutá („spadlá“) písmeno O.

Obr. 4a,b: U části nákladu novinových známek 6 h a 30 h přet. desky C/2 chybí letopočet.

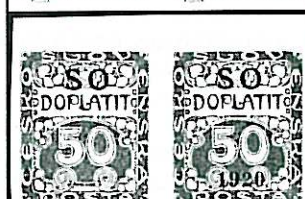
Podobný původ má i vada na 6. ZP doplňkové známky 50 h, kde postupně vypadly číslice v letopočtu. Nejdříve chybí číslice 19, později 192 a nakonec celý letopočet (obr. 3 – vpravo).

Odobná vada se nachází i na ZP 49 přetiskové desky C/2 novinových známek, kde u hodnot 6 h a 30 h chybí v části nákladu celý letopočet (obr. 4 – vlevo dole).

Následkem nedostatečně upevněných přetiskových štočků u desky A/2, tvarů A/2a,b,c a vinou častých oprav a úprav této desky, došlo několikrát ke změně v uspořádání číslic v letopočtu na ZP 19 a 90. Původní deska A/2a měla na 19. ZP číslice 92 blízko u sebe a číslice 1 a nulu od nich vzdálenější (obr. 5). Všechny tvary desky A/2a,b,c měly rovněž poškozenou číslici 1 vpravo dole. Desku A/2a byly přetištěny známky 3 h, 40 h, 50 h fialová, 50 h modrá nezoubkovaná a známka 20 h Řz B. Hodnoty 40 h a 50 h modrá mají navíc přerušovanou číslici 2 uprostřed.

Obr. 3a,b,c: U doplňkové známky 50 h (na ZP6) vypadly postupně číslice letopočtu.

Obr. 5: U známek Hradčany jsou na 19. ZP z přetisk. desky A/2a číslice 92 blízko u sebe.

Na 90. ZP jsou u tvaru desky A/2a naopak blízko sebe číslice 19 a 20 a mezera mezi nimi je větší (obr. 6). Tento druh letopočtu se vyskytuje u všech hodnot přetištěných tvarem desky A/2a kromě 50 h modré, jež má letopočet stlačený.

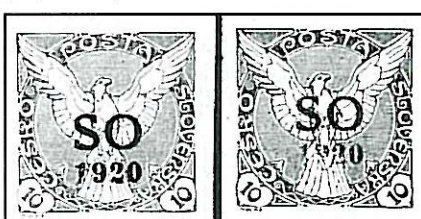
Podobnou vadu, jaká je na 19. ZP desky tvaru A/2a, tj. číslice 92 blízko sebe, má i 68. ZP jen s tím rozdílem, že zde není porušena číslice 1, ale navíc je tu poškozena číslice 9 dole. Vada se vyskytuje u všech tvarů desky A/2a,b,c a A/2c opravené (obr. 7).

Obr. 6: U známek Hradčany jsou na 90. ZP z přetisk. desky A/2a těsně u sebe číslice 19 a číslice 20.

Obr. 7: Také na ZP 68 jsou na známkách Hradčany z přet. desky A/2 všech tvarů číslice 92 těsně u sebe.

Po přetištění známek emise Hradčany tvarem desky A/2a byla tato deska upravena pro přetisk známek novinových. Zde se na 19. ZP letopočet postupně ztrácí (tvar A/2b) – číslice se nedotiskují, štoček je zřejmě „zatlačen“ do desky. Původní tvar přetisku (obr. 8a) a pozdější podoba přetisku bez části letopočtu (obr. 8b) jsou zřetelně patrné z vyobrazení. Původní vada má poškozené číslice 1 a 2.

Obr. 8a: 19. ZP novinových známek přetiskové desky A/2b s poškozenými číslicemi 1 a 2.

Obr. 8b: Později se na 19. ZP novinových známek přetiskové desky A/2b číslice 192 ztrácejí.

Na 90. ZP je na novinových známkách vzdálenost číslic 9 a 2 v letopočtu normální, číslice 2 je však nad patkou přerušena, poněkud větší je naopak vzdálenost mezi číslicemi 2 a nula na přetiskové desce A/2b (obr. 9 na další straně).

Obr. 9: Na 90. ZP přetiskové desky A/2b je oproti A/2a jiný tvar letopočtu – čísl. 9 a 2 jsou blíže k sobě a číslice 2 a 0 naopak dál od sebe.

Po přetištění novinových známek bylo též desky použito i na přetisk známek Hradčany (tvar desky A/2b). Také zde došlo k dílčím změnám.

Na 19. ZP jsou číslice letopočtu dobře patrné, zůstalo poškození číslic 1 vpravo dole a 2 nad patkou, číslice 920 jsou ale výrazně stlačeny (obr. 10).

Obr. 10: Na 19. ZP přet. desky A/2b jsou u Hradčan oproti novinovým číslice 920 stlačeny těsně k sobě.

Změna je i na 90. ZP desky tvaru A/2b použité pro přetisk známek Hradčan, neboť zde jsou všechny číslice letopočtu blízko sebe. Přetištěny byly tyto nezoubkované hodnoty: 25 h, 40 h, 50 h fial., 50 h modrá, 75 h, 80 h, 100 h, 120 h, 300 h, 400 h, 500 h MP, 1000 h MP, zoubkované HzA 200 h, ŘzB 1 h, 5 h, 10 h, HzC 30 h, 60 h.

Obr. 11: Na 90. ZP desky A/2b je u zn. Hradčany oproti novinovým známám celý letopočet stlačen k sobě.

Před přetiskem deskou tvaru A/2c byly opět provedeny dílčí opravy, neboť deskou tvaru A/2b byly přetištěny velké náklady známek, což ji poškodilo. Nás především zajímají vady přetisku na ZP 19 a 90. Na 19. ZP je celý letopočet stlačen, číslice 1 a 2 jsou ale stále poškozené (obr. 12).

Obr. 12: Na 19. ZP přetiskové desky A/2c je oproti desce A/2b celý letopočet stlačen a posunut vlevo.

Obr. 13a,b,c (vlevo): Na 90. ZP přetiskové desky A/2c je oproti desce A/2b vidět postupné vzdalování nuly od číslice 2.

Na 90. ZP tvaru desky A/2c jsou zpočátku číslice letopočtu blízko sebe, později se ale začíná (zřejmě zvýšeným tlakem válce a uvolněním číslic na desce) od prvních tří číslic postupně vzdalovat nula (obr. 13). Jako příklad uvádím hodnotu 20 h HzA. Na třech přetiscích lze pozorovat vzdalování nuly od číslic 192. Shodnost 90. ZP všech tří známek potvrzují paprsky na obloze známky, které jsou u všech tří známek hodnoty 20 h HzA naprosto stejné. Deskou A/2c byly přetištěny hodnoty 3 h, 20 h modrozelená, 20 h karminová a ŘzB 1 h.

Po přetištění dalšího nákladu došlo k velké opravě, při níž byla vyměněna či opravena písma na ZP 10, 18, 20, 36, 37, 38, 40, 47, 48, 49, 60, 70, 71, 80, 88, 94 a 100, číslice na ZP 1, 5, 16, 40, 55 a 74 a byl změněn tvar letopočtu na 19. ZP (poškozené číslice sice zůstaly, ale byly dány do původní polohy – obr. 14). Na 90. ZP zůstal stlačený letopočet, ale byl posunut mírně vpravo, číslice jsou neporušené (obr. 15).

Takto upravenou přetiskovou deskou tvaru A/2c opravenou byly přetištěny nezoubkované známky hodnot 1 h, 5 h, 15 h, 200 h karminový přetisk, 500 h ČP a zoubkovaná 15 h ŘzB. Poté byla tato deska znovu upravena pro přetisk známek novinových.

Obr. 14: Na 19. ZP desky A/2c oprav. je letopočet v původní poloze.

Obr. 15: Na 90. ZP desky A/2c oprav. je letopočet stlačený a posunutý doprava.

Posledním tvarem přetiskové desky A, která byla použita k přetištění Hradčan (a po úpravě i známek novinových) byla deska A/3. Její použití se však netýká čtyř vzácných známek 5 h zelené, 10 h žlutozelené, 15 h a 20 h karminové, nezoubkovaných, proto se o ní dále nezmíním.

Poslední deskou, kterou byly přetištěny další náklady zmíněných čtyř vzácných hodnot, byla přetisková deska tvaru B/1. Když byla připravena k tisku, byly však právě přetiskovány známky novinové, a proto se přetisky zholovené touto deskou objevily nejprve na nich.

Na původní přetiskové desce B/1a nebyly ještě patrné vady na ZP 7 a ZP 11, vady na ZP 21 (římská jednička měla normální vzdálenost mezi číslicemi 1 a 9), 42, 61, 63, 65, 78 a 100 však byly u Hradčan již částečně znatelné.

Obr. 16–17: Na 21. ZP přetiskové desky B/1a (u novinových známek i u Hradčan) mají číslice letopočtu normální vzdálenost, ale místo „1“ je zde římská číslice I.

Brzy po začátku přetiskování emise Hradčany tvarem desky B/1a však došlo na 21. ZP ke změně. Číslice 1 a 9 v letopočtu byly stlačeny k sobě (obr. 18), a v této úpravě letopočet zůstal až do konce používání desky B (tj. i v dalších tvarech přetiskové desky B/1b, desek B/2 i B/3).

Obr. 18: Na 21. ZP přetiskové desky B/1b jsou už číslice letopočtu 1 (římská) a 9 těsně u sebe.

Tvarem desky B/1a byly přetištěny Hradčany 30 h, 75 h, 80 h, 120 h, 200 h, 300 h, 400 h a 1000 h MP. Deskou B/1b pak nezoubk. hodnoty 1 h, 3 h, 5 h, 10 h, 15 h, 20 h modrozelená, 20 h karminová, 40 h, 60 h, 100 h a 1000 h ČP a zoubkované HzA 15 h, 25 h, 60 h, ŘzB 5 h, 10 h, ŘzC 5 h, 25 h, ŘzD 25 h a ŘzE 15 h.

Poslední přetiskovou deskou použitou u Hradčan byla deska C. Ta ale nebyla použita u žádné ze čtyř vzácných hodnot, a proto není již popsána. Uvádím jen netypičtější vadu přet. desky C (tvarů C/1 i C/2), kterou je stlačený letopočet na ZP 26 (obr. 19). Je podobná vadě na ZP 90 u desky A/2c oprav. (viz obr. 15). Stlačený je zde ale výraznější a letopočet je posunut vlevo.

Obr. 19: Na 26. ZP přetiskové desky C/1 i C/2 jsou u emise Hradčany číslice letopočtu silně stlačeny.

Na závěr chci uvést ještě dvě stále přetiskové vady, které provázely přetiskovou

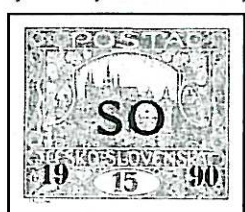
Obr. 20a: Na 82. ZP přet. desky A (všechny tvary) jsou číslice letopočtu 2 a 0 stlačeny k sobě.

Obr. 20b: Na 92. ZP přet. desky A (všechny tvary) je číslice 0 odsunuta vpravo od čísl. 2.

desku A/2 všemi tvary. Jsou totiž podobné některým z výše uvedených pohyblivých vad a mohly by se s nimi zaměnit. Jde o typickou přetiskovou vadu na ZP 82 u všech tvarů desek A, kde jsou číslice 20 těsně u sebe (žádná číslice zde ale není poškozená – obr. 20a), a o vadu na ZP 92, kde je nula dále od číslic 192 (je podobná vadě na ZP 90 desky A/2c /obr. 9/, všechny číslice jsou zde však nepoškozené – obr. 20b).

Jako zvláštnost uvádím též přetisk na ZP 68 (jen u desky C/1), kde je mimořádně velká vzdálenost číslic 1 a 9. Tato zvláštní vada jistě nevznikla zvýšeným tlakem válce na desku, ale letopočet byl takto už vysazen. Vada se vyskytla u šesti hodnot (75 h, 80 h, 120 h, 200 h, 300 h, 400 h) a po jejím zjištění byla číslice 1 vsazena do normální polohy. U tvaru desky C/2 se již nevyskytuje. Většina známek přetištěných deskami C/1 a C/2 již nebyla přidělena poštovním úřadům, a na celistvostech je proto není vidět. Setkal jsem se však s nimi např. v Poštovním muzeu v Praze, kde jsou uloženy v celých arších.

Obr. 21: Na 68. ZP přetiskové desky C/1 je číslice 1 vysazena výrazně vlevo od zbytku letopočtu.

Pro zajímavost uvádím ještě odlišný letopočet na zkusmém tisku Hradčany s přetiskem spěšných známek, který uvádí rok 1990, resp. i 1290, namísto správného 1920. Letopočet 1990 je známý u hodnot: 3 h, 5 h sv. zelená (nevýdaná) a 15 h, letopočet 1290 pak u hodnoty 15 h.

Obr. 22: Zkusmý tisk Hradčany 15 h s přetiskem pro spěšné známky s chybným letopočtem 1990 (ZP 15).

Oldřich Tovačovský

Boje o Těšínsko 1918-1920 a jejich odraz ve faleristice

Mírová jednání po 1. světové válce byla v Evropě velmi svízelná. Ve střední, východní a jihovýchodní Evropě vznikla řada nových států po rozpadu poraženého Rakousko-Uherska, nebyla jasná hranice ani poraženého císařského Německa a západní hranice Ruska, které se zmítalo v občanské válce, se několikrát posunula. Československo jako nástupnický stát hájilo v českých zemích ideu státoprávního historického uspořádání, kdežto pro Slovensko byla ražena idea sebeurčení národa. Toto hybridní řešení se podařilo v principu uhájit, i když muselo dojít k několika korekcím státních hranic mezi naší republikou a jejími sousedy. Jednou ze sporných otázek, jejíž řešení si vyžádalo několik let, byla otázka příslušnosti Těšínska, na něž si činilo nárok nově se rodivší Polsko.

Konstituování hranic Polska byla jedna z nejsložitějších otázek poválečného vývoje v letech 1919 až 1922. Musíme si uvědomit, že Polsko jako samostatný státní útvar neexistoval, protože jeho území po třech děleních bylo v letech 1772, 1793 a 1795 rozděleno mezi Prusko, Rakousko a Rusko. Obnova jeho nových moderních hranic nebyla vždy řešena jen u zelených stolů diplomatů, ale mnohdy velmi krvavě se zbraněmi v ruce. Nás se týkala jednak otázka hranice s bývalým pruským Horním Slezskem, kde otázka Hlučínska byla vcelku vyřešena bez nějakých násilných projevů, a jednak, a to především, otázka Těšínského Slezska.

Těšínské Slezsko, které bylo jako knížectví součástí zemí České koruny, bylo území národnostně smíšené s vyšším podílem polského obyvatelstva na jeho severu a severovýchodě, zatímco jižní části byly české. Možná si ani dnes neuvědomujeme, že historická hranice Těšínska na dnešním českém území probíhala od Bohumína přes Slezskou Ostravu a Frýdek k vrcholům Beskyd na uherské hranici. Samotné město Těšín získalo za 1. světové války na významu, protože zde po několik let sídlil generální štáb rakousko-uherské armády. Ale skutečně ekonomicky zajímavá byla západní část těšínského knížectví, protože zasahovala do ostravsko-karvinského uhelného revíru. Těšínem probíhala také strategická železniční trať spojující Ostravsko přes Jablunkovský průsmyk se Slovenskem.

Již 26. října 1918 vznikla v Těšíně polská Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego – Národní rada knížectví těšínského, která již 30. října 1918 vydala manifest, ve kterém prohlásila Těšínsko za součást nového polského státu. Den nato se ustavil v Ostravě Český zemský výbor pro Slezsko a jednal s polskou radou o prozatímní demarkační linii, která však byla pro českou stranu nepřijatelná. Nejenže důležitá bohumínská trať přes Jablunkov zůstala v rukách Poláků, ale ti si činili nároky na celé podbeskydské území.

Ministerstvo národní obrany v Praze proto rozhodlo obsadit sporná území vojensky a 23. ledna 1919 česká vojska zahájila obsazování Těšínska. Prakticky během týdne byl potřebný prostor včetně města Těšína obsazen. Vojenským operacím velel podplukovník francouzské armády Josef Šnejdár (v té době ještě J. Šnejdár nebyl československým důstojníkem a česká strana toho využila s tím, že vojskům velel dohodový důstojník a akce tedy dostala mezinárodní punc). Tíhu bojů nesly prapory 21. pluku francouzských legií podporované dalšími prapory a jednotkami z posádek v Olomouci, Šumperku, Kroměříži, II. a III. pluku Stráže svobody a dodatečně se po železnici ze Slovenska dopravily do prostoru Trince některé prapory 33. a 35. pěšího pluku italských legionářů. Celkem bylo do bojů na české straně včetně místních dobrovolníků z Bohumína, Orlové a Slovácké brigády zapojeno asi 5 tisíc mužů. Na polské straně byly síly zpočátku poměrně slabé: skutečnou sílu představovalo jen 500 četníků, kteří byli podporováni 6,5 tisíci dobrovolníky. Tím sice početně převýšili čs. vojsko, ale byly to síly špatně vyzbrojené a nevytrénované. Později byly posíleny pravidelným vojskem spolu s dělostřelectvem z Krakova a Lvova.

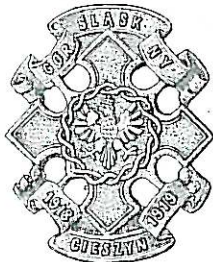
Úspěch čs. jednotek však neměl dlouhého trvání. Dohodová komise v Paříži nesouhlasila s postupem našich vojsk a hned 3. února stanovila novou demarkační čáru a znovu ji potom přeshňovala v červenci téhož roku bohužel s tím, že to, co bylo bojem získáno (tedy především bohumínsko-jablunkovská dráha), stále zůstává v rukách Polska. Spor o Těšínsko znesnadňoval mírová jednání v Paříži po mnoho měsíců. Byl připravován plebiscit, který se měl týkat právě Těšínského Slezska a dvou hraničních území na Slovensku (na Oravě a Spiši).

Filatelisté tuto situaci dobře znají. Byly připraveny pro plebiscitní území čs. známky s přetiskem SO (Silésie Orientale, tj. Východní Slezsko), které došly svého poštovního uplatnění jen z části, protože velvyslanecká komise pověřená Nejvyšší spojeneckou radou nakonec

rozhodla, že se žádný plebiscit na těchto územích nebude konat. Po složitých jednáních převážil u spojenců ekonomický a strategický pohled na těšínské území nad hlediskem národnostním a ČSR byla přiznána oblast podél železniční trati včetně předměstské části města Těšína, která se rozkládala kolem nádraží. To byl základ dnešního Českého Těšína. Stalo se tak 28. července 1920 a čs. jednotky potom již v klidu během srpna tuto oblast obsadily.

Události, které v těšínském prostoru probíhaly, měly ale odraz i v řadě faleristických památek. Nejvíce jich nalézáme na polské straně vzhledem k tomu, že politická a vojenská aktivita Poláků zde byla značná a pamětní odznaky a vojenská vyznamenání plnily zároveň úlohu nacionální a státní propagandy. Zajímavé je, že na české straně se taková aktuální potřeba nejevila a projevila se ve vyznamenáních až mnohem později.

Nejstarší takovou památkou je asi jednostranný odznak ražený z postříbřeného plechu ve formě kříže psánského typu, na jehož středu byl položen polský heraldický orel obkroužený trnovou korunou. Nahoře i dole jsou pásy s nápisy ŚLAŚK/GÓRNY = 1918/1919/CIESZYN. Odznak byl založen polskou Národní radou knížectví těšínského jako čestné uznání obráncům Těšínského Slezska. Velikost odznaku je 44x35 mm, na rubu je šroubový sloupek s matičkou.

Už skutečným vojenským vyznamenáním byl pak kříž a medaile „Za obranu Slezska“, který byl založen touž Národní radou v únoru 1919 a zrealizován 2.10. 1919. Vyznamenání mělo tři stupně – kříž I. a II. třídy a pamětní medaili. Kříže byly „tlapaté“ z postříbřeného kovu, ramena byla modře smaltovaná a uprostřed byl medailon se siluetou věže těšínského zámku. Kříž I. třídy měl navíc mezi rameny pozlacené paprsky. Kříže byly v podstatě jednostranné, protože jejich rub byl hladký, pouze s nápisem WALECZNYM ŚLAŚK 1919. Kříže velikosti 38x38 mm se nosily na bílo-modré stuze.

Pamětní medaile byla kruhová o průměru 33 mm, ražená z bronzového plechu a představovala vlastně středový medailon křížů se siluetou těšínského zámku s obvodovým opisem ZA OBRONĘ ŚLAŚKA = 1919. Medaile byla připínací se šroubovým sloupkem a matičkou a byla číslována.

Konečně byly na polské straně vydány i propagandistické plechové odznaky k připravovanému, leč neuskutečněnému plebiscitu. Jsou známy v několika variantách – základem je vždy čtverec na stranách plasticky zdobený, v centru je vždy orlice ubíjející v pařátech svéjícího se hada. Opis bývá PLEBISCYT / ŚLAŚK / SPISZ / ORAWA (může být i jiný). Velikost těchto jednostranných odznaků je cca 34x34 mm. Na rubu může být jak šroubek, tak i závěrná sponka.

Na české straně se bojovníci za věc Těšínska žádné okamžité rekonpenzace nedočkali. Museli si počkat až na 20. výročí založení republiky, kdy byla 22. října 1937 na základě vládního souhlasu vydána Čs. obci

dobrovolckou medaile pro ty, kteří se v letech 1918 až 1919 účastnili bojů na Slovensku a ve Slezsku. Medaile je známa jako „Pamětní odznak pro čs. dobrovolníky z let 1918–1919“. Jedná se o bronzovou medaili o průměru 38 mm, kde na lici je zobrazen rovnoramenný kříž s obloučkovým a trojúhelníkovým ukončením svých ramen. V kříži je jednak položen římský meč, zkratka dobrovolcké obce a data 1918=1919. Na rubu jsou potom složené znaky zemí RČS, trnová a lipová snítka a datum MCMXXXVIII. Medaile se nosila na červené stuze s bílými i modrými proužky. Výtvarný návrh tohoto vyznamenání zpracoval tehdejší známý falerista Oldřich Pilz, důstojník čs. armády.

Týž výtvarně nadaný falerista byl tvůrcem dalšího dobrovolckého odznaku zvaného **Kříž „V těžkých dobách“**. I toto vyznamenání bylo vydáno v roce 1938 ve formě bronzového tlapatého kříže o velikosti 36x36 mm. Na lici ve středu byl umístěn malý státní znak a na rubu byl vodorovný nápis V TĚŽKÝCH DOBÁCH, nahoře a dole potom byly letopočty 1918 / 1919. Toto vyznamenání bylo zavěšeno na světle modré stuze s postranními červenými proužky bíle lemovanými.

Konečně v téže roce byl vydán i třetí dobrovolcký odznak zvaný **Pamětní odznak Svazu příslušníků bývalé čs. domobrany v Itálii**. Jde opět o bronzovou kruhovou medaili o průměru 32 mm, která je bohužel výtvarně zcela nezajímavá, protože se skládá jak na lici, tak na rubu jen z opisů a nápisů. Ovšem je to na druhou stranu jediná faleristická památka připomínající v jednom z opisů výslovně TĚŠÍNSKO.

Stuha této medaile je jasně červená se středním zeleným proužkem, bílými proužky postranními a modrými okrajovými.

Po 2. světové válce byly v letech 1945 a 1946 vydány znovu dobrovolcké medaile a pravděpodobně i uvedený kříž. V roce 1948 byly potom vydány pamětní medaile připomínající založení historických legionářských pluků, mezi nimiž byly i pluky, jejichž útvary se zúčastnily bojů o Těšínsko (byť tato věc již jmenovitě vzpomínána nebyla). Z těchto medailí je tedy třeba připomenout pamětní medaili 21. střeleckého pluku „Terronského“, 33. pěšího pluku „Doss'Alto“, 35. pěšího pluku „Foligno“ a také byla vydána medaile dobrovolckého II. pluku Stráže svobody. Tyto pamětní medaile byly již několikrát popsány, takže odkazují než na příslušnou literaturu a vyobrazení.

Spory o státní hranice mezi Polskem, Německem a Československem v období 1919 až 1922 zaměstnávaly vítězné mocnosti více než dost. Zatímco spor o Těšínsko mezi naší republikou a novým polským státem se v podstatě urovnal bez větších ztrát na životech a majetku, potom spory o německo-polskou hranici v oblasti Horního Slezska, především v oblasti Katovic, si vyžádaly tisíce obětí a spojenecká vojska zde musela aktivně zasahovat (hovoří se v tomto případě o třech hornoslezských povstáních). V těchto oblastech plebiscit proběhl v březnu 1921 a sporná území byla přidělena až v červenci 1922.

Hlavní slovo jak na Těšínsku, tak v Horním Slezsku měla Francie. Plebiscit organizovaly a sporná území spravovaly plebiscitní komise pracující pod jejím značným vlivem a francouzští vojáci zde případně i vojensky zasahovali. Právě v roce 1921 velící francouzský generál Dubail navrhl zřídit jak pro vojenské, tak civilní osoby medaili na paměť této kampaně a ta byla potom 12. července téhož roku potvrzena francouzským prezidentem a byla zařazena mezi spojenecká pamětní a záslužná vyznamenání. Tato francouzská medaile měla klasickou kruhovou formu, byla ražena z bronzu o průměru 30 mm a byla nošena na modro-žluto-modré stuze. Na lici byl znak Slezska položený na dubových ratolestech a nápis HAUTE SILESIE, na rubu byla data 1920–1922 a opis COMMISSION INTERALLIÉE DE GOUVERNEMENT DE PLEBISCITE. Zda tuto francouzskou medaili obdrželi i čs. občané, mi není známo, i když to vyloučeno není, protože ve spojeneckých komisích pracovali i čs. vojáci.

Josef Hrdý

Poznámka k obrazovému doprovodu: perokresby jsou podle katalogu Muzea sztuki medalierskiej Wroclaw, fotografie vyznamenání ze sbírek členů Klubu faleristů SIGNUM.

80. výročí vzniku Československa (PL 197)

Návrh pracovní skupiny pro typologii a terminologii při SSČSZ SČF na definici typů PL

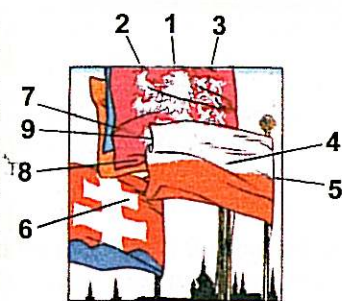
Známka hodnoty 12,60 Kč z emise 80. výročí vzniku ČSR (č. kat. 197) byla vytištěna v malých PL technikou jednobarevného ocelotisku z plochých desek v barvě černé kombinované s barevným ofsetem. Pro tisk byla použita tisková forma se zvláštním uspořádáním šesti těchto známek a dvou kuponů. Dnem vydání je 28. říjen 1998. Tisk PL provázely problémy, které popsal pan Miroslav Vondřík ve Filatelii 4/1999. Z jeho článku vyplývají důležité a zásadní závěry:

1. Zcela nepochybně byla připravena a použita jen jediná ocelotisková deska; byla však v průběhu tisku několikrát upravována.
2. Tyto úpravy byly prováděny záměrně, aby se odstranily nedostatky tisku přepážkových listů, které vycházely najevo zejména při posuzování kvality soutisku s tiskem ofsetovým. Dělo se tak i se záměrem opravit výsledný tisk i kresbu obrazu kuponů, zvláště horního.
3. Ocelotisková deska pro černou barvu byla několikrát rozklepávána, dvakrát přemoletována a přechromována.

Z těchto zjištění vyplývá, že je možné na základě oprav kresby znaku v horním kuponu stanovit dva základní typy celého přepážkového listu, a to následujícím způsobem:

- jako **I. typ** PL původní, bez jakýchkoliv viditelných zásahů (pozn.: dosud jako varianta A);
- jako **II. typ** PL po různých zásazích do desky, uvedených výše (pozn.: dosud jako varianta B).

Dále lze vyslovit předpoklad, že II. typ může mít i několik podtypů, protože se vyskytují PL se silným posunem známkových polí ve směru vodorovném i svislém. Následující tabulka ukazuje rozdíly v kresbě horního kuponu a řadí je k sobě podle jednotlivých deskových odchylek:

číslo	popis a rozlišení odchylky	typ I (A)	typ II (B)
DO 1	linka okraje znaku nad hlavou lva	bez úprav	prorývaná, poškozená
DO 2	levá část rysky nad hlavou lva	slabá	prorýtlá, silná
DO 3	rysky nad ocasem lva	slabé	prorýtlé, silné
DO 4	dělicí linka mezi barvami vlajky	slabá, přerušená	silnější, plná
DO 5	zakončení rysky vpravo uprostřed	do špičky	malý trojúhelník
DO 6	střední ryska slovenského praporu	přerušená	plná
DO 7	levá ryska ve střední části	slabá	silná
DO 8	šikmá ryska na dělicí lince barev	není	vyskytuje se
DO 9	druhá šikmá ryska nad DO 8	není	vyskytuje se přes rysku v levé části praporu

Libor Krejčík

Schváleno pracovní skupinou SSČSZ pro typologii dne 28.1. 2005.